

دکتر محمد هادی ایازی
معاون اجتماعی وزیر بهداشت درمان
و آموزش پزشکی

تحول سلامت با تأکید بر عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت

محور توسعه پایدار، انسان سالم است و جوامع امروزی خواستار ایجاد بستر مناسب برای تولید و شتاب لازم در رسیدن به توسعه همه‌جانبه‌اند. از این رو بدیهی است بررسی و تبیین همه مؤلفه‌های اجتماعی تأثیرگذار بر سلامت به سیاستگذاران کلان برای سیاستگذاری در زمینه مسأله مهم توسعه پایدار کشورها کمک می‌کند. رویکردهای انسان محور توسعه، برای «سلامت» ارزش فراوان قائل‌اند و اعتقاد دارند تا سلامت نباشد، افراد، خانواده‌ها، جوامع و ملت‌ها امیدی به دست‌یافتن به اهداف اجتماعی و اقتصادی ندارند. درک و شناخت همه جانبه سلامت ایجاد می‌کند همه نظام‌ها و ساختارهایی که وضعیت اجتماعی اقتصادی و محیط فیزیکی را در کنترل و تسلط خود دارند، مضامین فعالیت‌های خود را در زمینه آثاری که بر سلامت و رفاه فرد و جامعه دارند، در نظر بگیرند.

بر اساس تعریف سازمان جهانی بهداشت، سلامت عبارت است از برخورداری از آسایش کامل جسمی، روانی و اجتماعی و نه فقط نداشتن بیماری و نقص عضو.

امروزه علاوه بر بعد جسمی، روانی و اجتماعی، جنبه معنوی سلامت فرد هم مدنظر قرار داده شده است. در بند ۸ مبانی و ارزش‌های بنیادین نقشه جامع علمی کشور، ابلاغی مقام معظم رهبری، «علم و فناوری کمال آفرین، توانمندساز، ثروت‌آفرین و هماهنگ با محیط زیست و سلامت معنوی و جسمی و روانی و اجتماعی آحاد جامعه» از مهم‌ترین ارزش‌ها برشمرده شده است. باید توجه داشت که ابعاد مختلف سلامتی بریکدیگر اثر گذاشته و تحت تأثیر یکدیگر قرار دارند. لذا اقدام‌های انجام شده برای ارتقای سلامت باید به همه جوانب سلامت فردی (جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی) و سلامت کلی جامعه توجه داشته باشد. اساسنامه سال ۱۹۴۶ سازمان جهانی بهداشت، برخورداری از بالاترین حد استانداردهای منطقی و قابل دستیابی سلامت، بدون در نظر گرفتن نژاد، مذهب، عقاید سیاسی و موقعیت اقتصادی و اجتماعی را حق مسلم هر انسانی می‌داند.

تعیین‌کننده‌های اجتماعی مؤثر بر سلامت سال‌هاست مورد توجه سازمان جهانی بهداشت قرار گرفته است و طبق آخرین مستندات معتبر علمی جهان بیش از ۷۵ درصد تعیین‌کننده‌های مؤثر بر سلامت انسان‌ها در شرایط محیط اجتماعی و اقتصادی آن‌ها

شکل می‌گیرد و کمتر از ۲۵ درصد از سهم سلامتی مردم از طریق تأمین خدمات بهداشتی درمانی قابل جبران است. در سند اهداف توسعه پایدار که ایران نیز آن را امضا کرده به این مسأله اشاره شده است. تعیین‌کننده‌های اجتماعی مؤثر بر سلامت رویکرد یکپارچه‌ای برای رویارویی با معضلات سلامتی، ارتقای سطح بهداشت عمومی و حرکت به سوی جامعه سالم‌تر است و در این رویکرد مشکلات بهداشتی، بیماری‌های جسمی و روانی از منظر اجتماعی نگریسته می‌شود. بنابراین می‌توان با شناخت این تعیین‌کننده‌ها از آن‌ها در برنامه‌ریزی‌ها و سیاستگذاری‌های اجتماعی و سلامت استفاده کرد.

واقعیت تحولات اجتماعی گویای آن است که چهره بیماری‌ها و اختلال‌ها در حال دگرگونی است و پدیده انتقال اپیدمیولوژیک در حال وقوع و به سرعت پیش می‌رود و موجب بیماری‌ها و اختلال‌ها می‌شود، به نحوی که تا سال ۲۰۲۰ در همه جهان منشأ برهم‌زننده سلامت، اختلال‌ها و بیماری‌های روانی، رفتاری و اجتماعی خواهد شد. به طور کلی، بعد اجتماعی سلامتی فرد در برگیرنده سطوح مهارت‌های اجتماعی و عملکرد اجتماعی و توانایی شناخت هر شخص از خود به عنوان عضو از جامعه بزرگ‌تر است. از این نظر، هر کس عضوی از افراد خانواده و عضو جامعه‌ای بزرگ‌تر محسوب می‌شود. سلامت اجتماعی بر بعدی از سلامت تأکید دارد که به ارتباط فرد با افراد دیگر یا با جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند مربوط است. سلامت اجتماعی شامل عناصر متعددی است که این عناصر در کنار یکدیگر نشان می‌دهند که چگونه و در چه درجه‌ای افراد در زندگی اجتماعی خود، خوب عمل می‌کنند. به طور مثال به عنوان همسایه، همکار، همشهری و... اهمیت توجه به بعد اجتماعی توسعه و همچنین تأکید سازمان جهانی بهداشت بر سلامت اجتماعی، در کنار سلامت جسمی، سبب شده است تا امروز سلامت اجتماعی به دغدغه مشترک جامعه شناسان و برنامه‌ریزان اجتماعی در هر جامعه تبدیل شود.

لازم به ذکر است که اصول ۳، ۲۹، ۴۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ضمن محوری برشمردن سلامت کامل و جامع انسان، بهداشت درمان را از جمله نیازهای اساسی می‌شناسد و دولت را مکلف کرده تا همه منابع، امکانات و ظرفیت‌های خود را جهت تأمین، حفظ و ارتقای سطح سلامت افراد کشور بسیج کند. در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور نیز «برخورداری از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده به دور از فقر و فساد، تبعیض و بهره‌مندی از محیط زیست مطلوب، ویژگی‌های جامعه ایرانی در دورنمای سال ۱۴۰۴ است. بند ۲ سیاست‌های کلی سلامت بر «تحقق رویکرد سلامت همه جانبه و انسان سالم در همه قوانین، سیاست‌های اجرایی و مقررات»، بند ۶ سیاست‌های کلی جمعیت بر «ارتقای

امید به زندگی، تأمین سلامت و تغذیه سالم جمعیت و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، بویژه اعتیاد، سوانح، آلودگی‌های زیست محیطی و بیماری‌ها»، بند ۷ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بر «تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی با تأکید بر افزایش کمی و کیفی تولید (مواد اولیه و کالا)» و بند ۱۱ سیاست‌های کلی سلامت «افزایش آگاهی، مسؤلیت‌پذیری، توانمندی و مشارکت ساختارمند و فعالانه فرد، خانواده و جامعه در تأمین، حفظ و ارتقای سلامت با استفاده از ظرفیت نهادها و سازمان‌های فرهنگی، آموزشی و رسانه‌ای کشور تحت نظارت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی» را برای دستیابی به چشم‌انداز نظام سلامت یعنی دستیابی به جایگاه اول شاخص‌های سلامت در منطقه آسیای جنوب غربی، تکلیف کرده است.

در کشور ما با وجود کاستی‌های موجود، بویژه در مناطق محروم، برای سلامت جسمی افراد گام‌های مناسبی در طرح تحول سلامت (بهداشت درمان) برداشته شده است؛ اما آنچه در همه عرصه‌های کشور محسوس است، کم‌توجهی به ابعاد روانی و اجتماعی سلامت است. این کم‌توجهی به جنبه اجتماعی سلامت در عصاره‌تبادلات و جهانی‌سازی، موجب افزایش آسیب‌پذیری افراد در ابعاد روانی، خودکشی، گرایش به مصرف دخانیات، فرار از خانه، افت تحصیلی و سایر آسیب‌های اجتماعی می‌شود و از جمله موضوعاتی است که باید به آن توجه خاص شود.

برکسی پوشیده نیست که مقوله سلامت و ابعاد جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی آن امری بین‌بخشی بوده و کاهش یا تعدیل تهدیدکننده‌های اجتماعی مؤثر بر سلامت مستلزم همکاری بین‌بخشی و مشارکت‌های مردمی است. از این رو با توجه به مأموریت‌هایی که در قانون تشکیل (مصوب ۱۳۶۴/۷/۲۴) و تشکیلات و وظایف (مصوب ۱۳۶۷/۳/۱۲) وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ذکر شده است، تشکیل معاونت اجتماعی به عنوان مرجع تسهیلگر و هماهنگ‌کننده بین وزارت بهداشت به عنوان متولی سلامت و سایر سازمان‌ها و دستگاه‌ها به عنوان همکار، امری ضروری به نظر رسید. در نتیجه، این معاونت با سه اداره کل

۱. سازمان‌های مردم‌نهاد ۲. خیران و خیریه‌های سلامت ۳. مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر بر سلامت به همراه دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذایی و دبیرخانه کارگروه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و اعتیاد در وزارت بهداشت تشکیل شد. همچنین در سطح ۱۶ دانشگاه، معاونت اجتماعی با دو مدیریت: مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر بر سلامت و مشارکت‌های مردمی و یک کارگروه سلامت و امنیت غذایی و در بقیه دانشگاه‌ها به عنوان قائم مقام رییس دانشگاه در حوزه مشارکت‌های اجتماعی، سازمان‌های مردم‌نهاد و خیریه‌های سلامت تشکیل شده است.